
Altres actors en la política mundial

PID_00271370

Verónica de la Torre Oropeza

Temps mínim de dedicació recomanat: 3 hores

Verónica de la Torre Oropeza

L'encàrrec i la creació d'aquest recurs d'aprenentatge UOC han estat coordinats pel professor: Jordi Mas Elias (2020)

Primera edició: febrer 2020
© Verónica de la Torre Oropeza
Tots els drets reservats
© d'aquesta edició, FUOC, 2020
Av. Tibidabo, 39-43, 08035 Barcelona
Realització editorial: FUOC

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny general i la coberta, no pot ser copiada, reproduïda, emmagatzemada o transmesa de cap manera ni per cap mitjà, tant si és elèctric com químic, mecànic, òptic, de gravació, de fotocòpia o per altres mètodes, sense l'autorització prèvia per escrit dels titulars dels drets.

Índex

Introducció	5
1. Actors I. Corporacions transnacionals	7
1.1. Les crisis dels anys setanta	10
1.2. Les agendes politicoeconòmiques dels governs conservadors	12
1.3. Les CTN en l'ordre econòmic mundial	13
2. Actors II. Esglésies i confessions	17
2.1. ECR i EE com a actors polítics transnacionals	19
2.2. Organització de la Cooperació Islàmica	23
3. Actors III. Crim organitzat transnacional (COT)	27
3.1. El mercat i les finances globalitzades	29
Resum	32
Bibliografia	35

Introducció

En aquest mòdul enfocarem l'estudi en tres tipus d'actors transnacionals presents en la política mundial. Amb *presentes* volem dir que al llarg de la història o en contextos històrics concrets aquests actors han incidit en l'agenda política interna dels estats i en l'agenda internacional. Començarem amb els actors econòmics, representats en les corporacions transnacionals. El segon actor el conformen les esglésies i les confessions majoritàries al món. Ens referim, doncs, a l'Església catòlica romana, a l'Església evangèlica i, en el cas de l'islam, parlarem de la història de l'Organització per a la Cooperació Islàmica. En tercer lloc, abordarem el tema de les xarxes del crim organitzat transnacional, amb la intenció de conèixer com els estats i els règims internacionals estan intentant buscar solucions al que es percep com una amenaça per a la seguretat de tots els estats i les seves societats, fins i tot per a la integritat estatal en molts casos.

1. Actors I. Corporacions transnacionals

En la dècada de 1990 ja era comú assenyalar que les fronteres territorials dels estats no coincidien amb els límits que aquestes autoritats mantenien sobre l'economia i la societat. Recordem que al llarg d'aquest decenni van proliferar les protestes als països capitalistes avançats contra les polítiques i mesures d'austeritat provinents del Banc Mundial (BM) i del Fons Monetari Internacional (FMI), i també contra els mítings del grup dels set països més avançats (G7). Moltes d'aquestes protestes van ser en solidaritat amb els països endeutats al començament de la dècada de 1980, que estaven sotmesos als programes d'ajust estructural d'aquests organismes, i també al pes del pagament dels interessos d'aquest deute. Aquestes massives manifestacions de repudi contra els funcionaris i els polítics ja eren un símptoma que alguna cosa havia ocorregut amb l'autoritat dels estats sobre els temes econòmics i socials. Aquestes manifestacions ja assenyalaven altres fonts de poder i s'acusava els polítics i buròcrates d'aquestes organitzacions internacionals (FMI, BM) de sostenir-les com a tals.

Aquesta imatge il·lustra la forta presència de les principals corporacions transnacionals al món

Font: www.sinpermiso.info/sites/default/files/styles/adaptive/public/multinacionales-empresas.jpg?itok=dwudtews

En l'actualitat, no hi ha dubte que els actors econòmics, com ara les grans corporacions transnacionals, els bancs, els inversors, les consultories i les altes finances, tenen una participació principal en l'ordre econòmic mundial. Des de quan ha estat així i què va succeir perquè aquests agents siguin actualment una peça clau en el sistema internacional? Avui sabem que el sistema internacional, a més de les relacions interestatals, també comprèn les relacions transnacionals de caràcter econòmic i financer, a més de les socials i les culturals. Precisament, aquestes interaccions per mitjà de les fronteres dels estats van promoure –i de vegades van pressionar per a això– la creació de molts règims

intergovernamentals des de les acaballes de la Segona Guerra Mundial. En la nostra disciplina, a la fi de 1970, diversos acadèmics van incorporar en les seves anàlisis la presència de les empreses multinacionals en les relacions internacionals. No obstant això, fins a les acaballes dels anys vuitanta se seguia sostenint que l'Estat –sobretot aquells Estats més influents econòmicament i políticament– tenia el **control** del poder polític i econòmic en el sistema internacional.

L'anterior també ho podem trobar en el camp de l'economia política internacional (EPI) de la disciplina de les relacions internacionals (RI). Robert Gilpin i Robert Keohane han estat exponents en aquest terreny. En l'EPI, l'anàlisi estava centrada en el paper de l'estat **hegemònic** en el sistema internacional. Per a Keohane, l'hegemonia era qui tenia **poder**, entès aquest com el control sobre les matèries primeres, les fonts del capital i els mercats, els majors avantatges competitius i la producció de béns d'alt valor. El país que tingués el control de tots aquests factors seria el més fort (Keohane, 1984, pàg. 32-34). Per a Gilpin, l'hegemonia era la generadora del creixement econòmic mundial i el seu poder econòmic estava basat en la seva possessió (capacitats materials), com ara tenir un vast mercat, que es tradueix en «poder» per a impedir o controlar la seva entrada.

Per a Susan Strange, les anàlisis de l'EPI consideren el poder com un conjunt de capacitats i com a propietat de les persones o dels estats. El poder no es percep com un tret propi de les relacions, és a dir, «com la forma en què el sistema opera avantatjant alguns i desavantatjant-ne altres, i donant prioritat a uns **valors** socials sobre uns altres» (1996, pàg. 46). En una línia similar a la d'Strange, Robert Cox (1987), des del seu marc analític gramscianista i marxista, opina que les relacions de poder es deriven de la **producció**. No parla d'EPI sinó d'**ordre mundial**. Per a Cox, la producció és clau, és la que crea recursos que poden ser transformats en altres formes de relacions de poder: financer, administratiu, ideològic, militar i policial (1987, pàg. 5).

Per a Cox, en principi, cal conèixer el paper que els estats dominants tenen en aquesta estructura, tant per a canviar-la com per a mantenir-la. Això últim, a diferència de l'EPI de les RI, dona motiu a una recerca que ens condueixi a conèixer qui, a més dels estats, forma part de l'estructura de poder.

Altres autors coneguts en la nostra disciplina, com Stephen Krasner o Peter Evans, també coincideixen amb l'EPI a assenyalar que la participació estatal en els processos globals és la que ha possibilitat la globalització i que, per tant, l'Estat i el sistema interestatal no han patit molts canvis (Sassen, 2007, pàg. 63). Una quarta opinió, provinent de la teoria política (Gill, 1996; Panitch, 1996; Mittleman, 2000; Sassen, 2007, pàg. 64), considera la **desregulació** i la **privatització** com a processos que disminueixen les funcions estatals i que han estat generats pel propi Estat. Sassen fa referència a versions més precises que emfatitzen que l'Estat ha **constitucionalitzat** la seva pròpia disminució,

que la globalització econòmica no solament es limita als moviments transfronterers d'inversions i comerç, sinó que s'ha conceptualitzat com un sistema politicoeconòmic que internalitza aquesta funció fronterera.

Tornem a l'anàlisi d'Strange (1996), que, en el sentit indicat per Sassen, posa en relleu tres aspectes clau que, segons indica l'autora, l'EPI ha deixat de banda:

- 1) el poder de les **autoritats no estatals** –*el poder sobre què o qui*– en el sistema internacional,
- 2) l'èmfasi en l'**asimetria** entre els estats, i
- 3) la seva insistència en l'**absència** o *no utilització* del seu poder en aspectes vitals de l'economia mundial (1996, pàg. 48).

Aquestes premisses elaborades per Strange a mitjan 1990 ja posaven en relleu el rol transnacional en l'economia mundial des de 1970.

El marc analític d'Strange, respecte al fet que en el sistema internacional hi ha altres autoritats no estatals, defineix dos tipus de **poder**: el **relacional** i l'**estructural**. Per a entendre com funciona, l'autora ens remet al «poder estructural» dels Estats Units d'Amèrica i dels seus organismes governamentals en el sistema internacional. Com que els Estats Units d'Amèrica «posseeixen poder estructural no poden evitar dominar en les seves relacions amb els altres. Solament per ser-hi tenen influència sobre els resultats. Fins i tot quan intenten delegar poder en altres no sempre ho aconsegueixen [...]» (1996, pàg. 50). Si traslladem això a la realitat, podem posar com a exemple un moment clau de la guerra en l'antiga Iugoslàvia. Els Estats Units d'Amèrica i la Comunitat Europea (CE) van acordar que aquesta última decidís el que havia de fer. No obstant això, en vista del desacord entre França i Alemanya sobre Croàcia i la indecisió dels estats membres sobre si protegir Bòsnia o no –a més de reconèixer-la–, als Estats Units d'Amèrica se li va fer cada vegada més difícil mantenir-se al marge i seguir delegant decisions als europeus (1996, pàg. 51). Aquest poder estructural és el que en les últimes dècades es percep en els actors econòmics transnacionals.

«El fet que els Estats Units d'Amèrica encara dominessin l'estructura de seguretat i que cap altre govern tingués el control de les forces aèries i navals, ni la mateixa influència sobre altres caps d'estat, significava que els Estats Units d'Amèrica acabarien ineluctablement retractant-se de la seva renúncia inicial d'ocupar-se de la massacre dels musulmans bosnians, per part de l'exèrcit serbi [...]»

S. Strange (1996). *La retirada del Estado* (pàg. 51). Barcelona: Icària Editorial / Oxfam.

Si recordem les manifestacions i protestes socials que sorgeixen des de 1988 fins a la de Seattle el 1999, dirigides contra el BM, l'FMI, l'OMC i el G7, podem pensar que aquests col·lectius ja sabien que aquestes institucions no ignoraven la importància de les grans corporacions transnacionals (CTN). Fins i tot la societat organitzada denunciava que els estats i la burocràcia internacional

donaven suport a les CTN, o que no volien o no podien actuar contra el seu poder. En l'apartat següent coneixerem els problemes i les crisis que han sorgit en les relacions internacionals, d'índole política, econòmica i estratègica, que van influir en la configuració de l'economia mundial de les últimes tres dècades del segle XX fins a l'actualitat. Conèixer les problemàtiques de llavors ens donarà les bases necessàries per a comprendre els reclams dels col·lectius i moviments socials, i també les maniobres dels estats en la seva relació amb les institucions governamentals internacionals i amb les corporacions transnacionals.

1.1. Les crisis dels anys setanta

Robert Cox assenyala que organismes com ara el BM, l'FMI, l'OCDE i l'OMC representen el consens aconseguit al més alt nivell entre les principals oficines estatals –primers ministres, oficina presidencial, exteriors, hisenda, bancs centrals– que interactuen entre elles i de vegades per mitjà d'organismes com els esmentats: «les institucions internacionals són particularment importants per a definir les bases ideològiques del consens, els principis i les metes dins de les quals les polítiques són emmarcades [*framed*], i també les normes del comportament “correcte”» (Cox, 1987, pàg. 259) que han d'observar els països menys avançats i els més pobres. Ara bé, com o per què va succeir això?

Les crisis financeres de la dècada de 1990 i les crisis dels deutes externs el 1980 a Amèrica Llatina, Àsia i Àfrica tenen com a antecedent el context històric de la primeria de 1970. Recordem que els objectius dels acords de Bretton Woods era fomentar la cooperació monetària entre els països, estimular el comerç internacional i, en si, aconseguir estabilitat monetària i confiança. El patró or-dòlar seria l'encarregat d'aconseguir aquestes metes, mitjançant una taxa de canvi d'una unça per 35 dòlars. Això permetia als bancs centrals dels països convertir or en dòlars i viceversa, sota la inspecció del banc nord-americà, conegut com la Reserva Federal (RF). Aquesta confiança va començar a esquarterar-se en els anys seixanta. Els especuladors d'or van tenir molt a veure en aquest tema, tenint present que el seu referent era la llei de l'oferta i la demanda. Un efecte d'aquesta permissió va ser el buidatge d'or dels bancs, principalment de l'RF, al mateix temps que l'abundància de dòlars al mercat mundial causaria pressió inflacionària a curt termini als països industrialitzats. Vinculat amb aquesta situació, la guerra de Vietnam estava esgotant les arques de l'RF i el dèficit comercial de la balança de pagaments nord-americà. Tot això va conduir al fet que el 1971 el president Nixon anunciés la fi del patró or-dòlar.

La fi de la convertibilitat or-dòlar va implicar nous riscos de crisis en l'economia mundial. L'avantatge que aquest sistema monetari va portar va ser al mateix temps el seu desavantatge: els països van crear diners per a estimular les seves economies, però alhora l'excessiva acumulació de diners va acabar generant una major inflació, tant en les economies industrialitzades com als països en desenvolupament. Com que hi havia tant flux de diners, els bancs i els inversors dels Estats Units d'Amèrica i Europa oferien préstecs milionaris

als governs de països menys desenvolupats (PMD). En alguns països, com ara Mèxic, l'abundància de dòlars va coincidir amb el descobriment de rics pous petrolers, la qual cosa va conduir el govern de torn a adquirir préstecs milionaris. Al cap de pocs anys, quan els preus del petroli van caure, van portar aquest país a la ruïna i a altres més de la zona. No obstant això, cal assenyalar que després dels primers anys de la fi del patró or, els països industrialitzats van revigoritzar la seva producció, fins a produir un *boom* del qual es van beneficiar els països del **Tercer Món**, per mitjà de l'exportació de béns agrícoles i matèries primeres. Això, alhora, va conduir al fet que els preus d'aquests productes s'elevessin. Per exemple, entre 1971 i 1973, els preus del cafè, del cacau, del coure i del cautxú es van disparar fins al doble o més, la qual cosa va afectar, fonamentalment, el consumidor. Però el pitjor estava per arribar: la pujada del preu del petroli (Frieden, pàg. 364-365).

El terme Tercer Món

Aquest terme té com a antecedent l'inici de la guerra freda. En principi, la seva connotació era geopolítica més que en termes de riquesa econòmica. Va ser l'antropòleg i historiador francès Alfred Sauvy qui, en un article publicat a *L'Observateur* el 1952, es va referir al «Tercer Món». El primer món abastava els països capitalistes avançats: Canadà, els Estats Units d'Amèrica i els seus aliats europeus, a més de Japó. El segon món el representava la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques (URSS), amb Rússia al centre i en la seva òrbita política, ideològica i militar els països d'Europa de l'Est i Àsia. El Tercer Món l'integraven països d'Amèrica Llatina, Àfrica i Àsia que a l'inici de la guerra freda van manifestar la seva intenció de mantenir-se al marge dels primers dos blocs o mons. En la dècada dels noranta, aquest terme es refereix als països en desenvolupament i menys desenvolupats, però a més té una càrrega pejorativa implícita, en el sentit d'endarreriment en tots els àmbits. Des de la fi de la mateixa dècada fins a l'actualitat, el terme en ús és el de Sud Global, ja que implica una connotació geogràfica i econòmica, i també una idea anticolonial.

Els preus del petroli es mantenien estables des de 1960, quan els principals països petrolers (Iran, l'Iraq, Kuwait, l'Aràbia Saudita i Veneçuela) van crear l'Organització de Països Exportadors de Petroli (OPEP). Al principi, la creació de l'OPEP va representar un reclam de sobirania dels estats petrolers enfront del poder del càrtel de les grans companyies petroleres dels països industrialitzats, conegudes com les Set Germanes (*Seven Sisters*). Enfront de l'escalada de preus de les matèries primeres, l'OPEP no es va quedar enrere. I encara més important, en el marc de la guerra entre Israel i els països àrabs veïns (guerra del Yom Kippur per a Israel i del Ramadà per als àrabs), l'organització va trencar les converses amb aquestes companyies petroleres, al mateix temps que va doblar el preu del barril, que va passar a costar gairebé 6 dòlars enfront dels 2,90 de fins al moment, a més d'acordar una rebaixa en la producció d'un 25%. Amb aquestes mesures es buscava pressionar els Estats Units d'Amèrica i els seus aliats perquè no recolzessin Israel.

El panorama de l'economia mundial va anar a pitjor. En pocs mesos l'OPEP va quadruplicar el preu del barril, amb la qual cosa va escanyar la producció i el creixement dels països industrialitzats. El «control» que l'OPEP va tenir durant un temps mitjançant la manipulació del preu del barril al final, com no podia ser d'una altra manera, va afectar tota l'economia mundial: es va reduir la producció, va augmentar la desocupació i la inflació es va descontrolar. L'ús del petroli per part dels membres de l'OPEP, com una arma econòmica

estratègica contra els països occidentals que recolzaven Israel durant la guerra, va demostrar el poder de la participació d'aquest petit grup de països en el rumb de l'economia mundial i en un tema geopolític de força complexitat fins a l'actualitat.

El petroli com una arma econòmica

El 28 de novembre de 1973, en la cimera àrab celebrada a Alger, es va emetre una resolució en què es resolía continuar usant el petroli com una arma econòmica fins que «es materialitzi la retirada dels territoris àrabs ocupats i fins que es restableixin els drets nacionals del poble palestí» (Maffeo, 2003). El 9 de desembre una nova resolució va condicionar l'aixecament de l'embargament petrolíer als Estats Units d'Amèrica, una vegada que Israel es va retirar dels territoris que havia ocupat el 1967. Al gener, Israel va realitzar les concessions i es va aixecar l'embargament.

1.2. Les agendes politicoeconòmiques dels governs conservadors

El conflicte social i de classe també es va manifestar llavors. El sindicalisme va cobrar força als principals països capitalistes, sobretot a Europa, on es va mobilitzar per a protegir la deterioració dels seus salaris. A Alemanya, l'exigència del moviment obrer era tenir una major participació en assumptes econòmics. L'esquerra a Espanya i Portugal va recobrar força per a pressionar, juntament amb el sindicalisme obrer, una transició cap a la democràcia. A Suècia, els sindicats obrers van aconseguir ser partícips dels guanys del sector privat i, així, arran de la crisi econòmica, «la contesa social va canviar el panorama polític del món industrialitzat» (Frieden, 2006, pàg. 368). No obstant això, la inflació seguia escalant i «els governs, per a evitar tensar els conflictes socials i de classe, van evitar implementar mesures estrictes d'austeritat [...] era evident que les polítiques monetàries laxes no estaven alleujant les condicions recessives, solament alimentaven més la inflació» (Frieden, 2006, pàg. 368). El camí a què es dirigien les economies avançades era el de l'estagflació: la recessió, l'angoixa empresarial, la desocupació i el conflicte polític ja eren una realitat.

A la fi dels anys setanta i al començament dels vuitanta, el sindicalisme i el moviment obrer a Europa van començar a ser derrotats. El partit conservador fins ara marginat havia guanyat les eleccions el 1979 i la seva candidata Margaret Thatcher es va convertir en la primera ministra del govern britànic. El segon país que seria clau per a generar un canvi de rumb en l'economia mundial va ser els Estats Units d'Amèrica. A causa de la desocupació i la inflació, el president Jimmy Carter va perdre la carrera per un segon període presidencial enfront del programa conservador de Ronald Reagan.

Abans de la derrota electoral, Carter va fer un moviment molt important: va designar Paul Volcker al capdavant de la RE, persona propera als interessos de Wall Street i de la confiança de la comunitat financera internacional. Parafrasejant Frieden, potser Volcker no sabia què fer enfront dels temes de política exterior, com el cas de les tropes cubanes a Angola, però el que sí que va saber fer va ser calmar els mercats financers, «canviant el tenor de la política econòmica als Estats Units d'Amèrica» (Frieden, 2006, pàg. 373) i al món. Volcker va aconseguir atallar la inflació, les grans empreses ja no podien apujar els

preus alhora que la inflació, encara que sí que van intervenir en la qüestió laboral: els salaris als Estats Units d'Amèrica es van reduir en un 10% entre 1978 i 1982. Van començar a tornar a apujar-se cap a 1993, però alshores ja s'havien depreciat en un 15%.

El govern de Thatcher va seguir les mateixes polítiques de Volcker i, quan Reagan va arribar a la presidència dels Estats Units d'Amèrica, va desenvolupar una agenda similar a la de Thatcher. A Alemanya, el Partit Social Demòcrata va ser derrotat per Democràcia Cristiana, que pressionat per les empreses i altres interessos va seguir l'exemple dels Estats Units d'Amèrica quant a polítiques macroeconòmiques, començant per apujar els tipus d'interès. El 1983, els socialistes francesos també van optar per alinear-se amb aquesta tendència i van aplicar des del principi mesures d'austeritat (Frieden, 2006, pàg. 373-375).

El govern de Reagan va posar en voga els dèficits en la seva balança, recurrent a la gran disponibilitat de diners als mercats financers globals que atenien la sol·licitud de préstecs d'aquest país i dels governs de l'OCDE. També, a diferència dels anys setanta, quan els PMD negociaven préstecs amb una dotzena de bancs internacionals, en els anys noranta «els governs i les corporacions dels països en desenvolupament es van submergir directament en un sistema financer vertiginós. Els fons mutus, els fideïcomisos d'inversió i els bancs dels països rics van posar en contacte petits inversors, jubilats, fons de pensions sindicals, qualssevol amb estalvis modestos, amb accions i bons de Bangkok a Budapest, a Argentina [...]. Una falange de països d'Amèrica Llatina i de l'est d'Àsia que s'havien graduat de pobres a menys desenvolupats, després del Tercer Món, a recentment industrialitzats, ara són simplement mercats emergents, just, com un nou producte» (Frieden, 2006, pàg. 386-387). Des que es va iniciar el segle XXI, Mèxic, Hongria o Corea són considerats en les seves carteres d'inversió, de manera rutinària, com ho farien Siemens o Unilever.

D'aquesta manera, la realitat és que els governs i les empreses estan estretament vinculats als mercats mundials, i van ser i continuen sent susceptibles a les forces financeres globals. Els mercats financers globals que a mitjan anys vuitanta van créixer amb l'ajuda dels dèficits dels països de l'OCDE s'han convertit en una mena de Frankenstein. Les crisis financeres iniciades a Mèxic el 1994, després a Àsia el 1996 i a Rússia el 1997 representen amb eloqüència «la grandària i l'eficiència dels mercats financers globals, que semblen facilitar els atacs quan faciliten als inversors especular contra els intents dels governs de defensar les seves monedes [...]. Els mercats financers han inundat els mercats nacionals (Frieden, 2006, pàg. 390-392).

1.3. Les CTN en l'ordre econòmic mundial

Quina era la situació de les corporacions multinacionals (CM) en els anys seixanta? Les principals corporacions nord-americanes dedicades a l'agricultura, mines, pous petrolers i serveis públics evidentment invertien tres vegades més al Tercer Món que a Europa, principalment als seus països veïns llatinoameri-

cans. Succeïa el contrari quan es tractava del sector terciari: les CM invertien els seus capitals a Europa i Japó. L'any 1973 les CM tenien invertit a tot el món dos-cents mil milions de dòlars, tres tercers parts als països avançats. La meitat d'aquestes inversions provenien de CM amb origen als Estats Units d'Amèrica. En aquest mateix any, cinc de les deu principals CM nord-americanes (companyies petrolieres) obtenien el 80% dels seus guanys, o més, a l'exterior. Ford, IBM, ITT i Chrysler n'obtenien la meitat (Frieden, 2006, pàg. 293).

El capitalisme global de l'època mitjançant les CM o empreses transnacionals com les reconeixem ara funcionava així: les filials corporatives de les CM nord-americanes produïen tres vegades més que el valor de les exportacions del seu país: 292 mil milions de dòlars fora i 110 dins. De fet, les vendes de les sucursals afiliades a les empreses nord-americanes que tornaven als seus propietaris representaven un terç de totes les importacions d'aquest país (Frieden, 2006, pàg. 293). D'aquesta manera, com es pot no entendre la importància de les CM en l'economia nord-americana i en el comerç internacional, més encara si l'economia nacional estava en nombres vermells? Si els guanys d'aquests actors depenien en gran manera de les seves inversions a l'estranger, sembla clar que els Estats Units d'Amèrica, amb el seu «poder estructural», havien de defensar-les tant sí com no, fins i tot el seu propi marge de control sobre els corporatius.

Enfront de l'anterior, recuperem l'anàlisi d'Strange per a assenyalar que les CM o CTN tenen **poder estructural**. Els seus interessos i decisions influeixen indirectament en les opcions dels altres membres de la societat, tal com influeixen les decisions dels estats i dels seus organismes interns o externs. Així, el poder estructural és exercit tant pels estats com per les *autoritats* no estatals (Strange, 1996, pàg. 135). Ja en les dècades de 1980 i 1990, altres empreses amb poder estructural igual que les CM van començar a operar fora de l'Estat. Ens referim a les consultories, les assegurances i les telecomunicacions. Aquest tipus de corporacions permet veure amb claredat el vincle simbiòtic que guarden amb l'Estat, perquè originalment eren un apèndix d'aquest. Com a tal, fossin quines fossin les seves activitats, no solament eren tolerades per l'Estat, sinó acollides, legitimades i autoritzades per aquest, perquè delegava en aquestes un tipus especial de competències funcionals necessàries per a un sistema d'acumulació i producció capitalista (1996, pàg. 137).

El rol de negocis de les CTN, de les consultories, de les assegurances i de la banca, que han passat a operar més enllà de les fronteres dels seus estats, de les franges horàries i monetàries, els ha atorgat una major independència de l'autoritat estatal. Strange assenyala que, pel que fa a les consultories i les assegurances, han reclamat un cert estatus professional en la societat i, per tant, un grau d'autoritat moral, comparable a professions consolidades com ara l'advocacia o la medicina. Una autoritat similar a la que gaudeixen les administracions internacionals, com poden ser el BM, l'FMI o la Comissió Europea (CE):

«Per a alguns dels estats més poderosos, aquestes administracions són un apèndix molt agraït de l'autoritat de l'Estat, de manera que hi ha una simbiosi molt real entre l'administració nacional i l'administració internacional. No obstant això, per al ciutadà de molts estats més petits, més pobres i més febles, les secretaries internacionals [BM, FMI, OCDE, OMC, CE] són vistes com a enemics, com a instruments d'un nou tipus de colonialisme col·lectiu dedicats a la preservació del sistema capitalista i de les jerarquies que es manifesten en aquest, fins i tot a costa del benestar material, de la seva dignitat [...]»

S. Strange (1996). *La retirada del Estado* (pàg. 138). Barcelona: Icària Editorial / Oxfam.

Les grans corporacions han tingut la capacitat de crear veritables càrtels en l'àmbit internacional. Alguns mantenen una relació de proximitat amb els estats, mentre que uns altres poden tenir una relació més ambigua. Els càrtels poderosos preparen **normes** (sistemes de governació) que els permeten exercir una autoritat directa sobre els mercats. Strange comenta que, enfront de les activitats d'algunes transnacionals amb poder econòmic, els governs fingeixen no saber el que fan. Un sector que era vist amb més acceptació era el marítim. Fins ara, els que gaudien de més legitimitat estatal eren els sectors de la siderúrgica, de l'urani, de l'alumini i, atesa la importància actual de les tecnologies de la comunicació i la informació (TIC), altres metalls i elements de la taula periòdica són estratègics –coltan, zirconi, liti, pal·ladi, etcètera. A les transnacionals d'aquest sector, des de llavors, se'ls atorga legitimitat formal mitjançant acords intergovernamentals, per exemple, dins de l'OMC. També la relació simbiòtica es dona entre les pròpies corporacions, per exemple, les consultories –grans bufets transnacionals– amb els bancs, les empreses de telecomunicacions amb els seus proveïdors, i també les grans farmacèutiques amb els seus proveïdors i amb les administracions internacionals, que els procuren acords intergovernamentals.

A mitjan 1990 Strange ja es referia al «poder estructural» de la indústria de les telecomunicacions, per això avui fa l'efecte que aquestes han aconseguit un poder incommensurable. L'autora va triar aquesta indústria com a exemple extrem i clàssic del procés pel qual l'autoritat s'ha desplaçat clarament des dels governs dels estats cap a la direcció de les empreses: «quan el seu poder sobre la societat era més gran que mai, els estats proclamaven i exercien el dret a controlar la naturalesa de la informació –censura de llibres, premsa, ràdio, TV– i controlar els mitjans pels quals es comunicava aquesta informació. [...] Durant l'última dècada [1985-1995], aproximadament, s'ha produït un ràpid declivi d'aquest poder arran d'una combinació de canvi tecnològic, demanda al mercat i canvis polítics produïts als Estats Units d'Amèrica provocats per interessos econòmics, però legitimats per la ideologia de l'empresa privada» (Strange, 1996, pàg. 147).

Societat de la informació

En els anys noranta, en el marc del discurs de la globalització, se'n va començar a construir un altre relacionat amb un canvi en el model educatiu impulsat per les TIC. Una frase molt repetida en boca d'alts executius de companyies com INTEL o Apple, i també entre els buròcrates d'organismes i les administracions governamentals com ara el Banc Mundial, l'OCDE i la mateixa UNESCO, ha estat la de «societat de la informació». Aquest discurs ha fet un tomb al món de l'educació. L'OCDE ha tingut un paper central a l'hora de definir l'arena de les preocupacions públiques quant a l'ús de les TIC a l'educació, atès que ha promogut una «ideologia educativa» o «declaracions concretes sobre l'educació, percepcions, proposicions, valors i aspiracions conflictives, més o menys organitzats circulant per mitjà de camps discursius concrets com ara: informes governamentals, debats parlamentaris, periodisme o tractats pedagògics» (Donald, 1992, pàg. 25; Moltó, 2014, pàg. 271). Un complement perquè aquest discurs tingui legitimitat el representa la comunitat internacional de recerca, mitjançant la implementació d'estudis i paràmetres d'acord amb les idees que conformen el discurs de la societat de la informació.

La «ideologia de l'empresa privada», a què es refereix Strange, ens remet a reconèixer el paper central de les universitats privades més importants dels Estats Units d'Amèrica, les considerades dins de la Ivy League (Pennsilvània, Yale, Harvard, Columbia, Princeton, etc.), instituts i centres de recerca en la difusió d'idees, teories i doctrines econòmiques liberals. La dècada dels setanta va ser clau en la formació i l'entrenament de les elits dels països industrialitzats i dels països en desenvolupament. De manera coincident amb els canvis d'època, a partir dels anys vuitanta fins a l'actualitat, l'oferta de màsters de negoci i gerència (*Master in Business Administration*) ha crescut a tot el món, principalment en les institucions privades. Homes i dones que provenen de famoses institucions privades amb un MBA són els que després conformen la classe capitalista transnacional (CCT) (Sklair, 2002, pàg. 135). Aquests estan al capdavant de les CTN i també de la burocràcia internacional (BM, FMI, OCDE, etc.). Aquesta classe global actua en les esferes política i ideologicocultural (la cultura del consumisme) (2002, pàg. 136).

La gent de la CCT està educada en la ideologia dels mercats lliures, del discurs de la competitivitat. Sklair també assenyala que se'ls va educar perquè fossin els més «compromesos» amb la democràcia, amb «la democràcia pluralista de la **poliarquia** i no qualsevol altra concepció més àmplia de la democràcia participativa» (2002, pàg. 141). L'autor afegeix que aquestes persones que conformen l'elit del capitalisme global no són neoliberals tan extrems per *matar* l'Estat, sobretot «perquè entenen que les corporacions i tots aquells que les posseeixen i controlen esperen una continuïtat política per a salvaguardar les seves inversions [...] necessiten desenvolupar una agenda política globalitzadora més gran per a establir una visió cosmopolita», sobre la societat, la política i l'economia.

Lectura recomanada

Vegeu sobre aquest tema, **Oscar Moltó Egea** (2014). «Neoliberalism, Education, and the Integration of ICT in Schools. A Critical Reading». *Technology, Pedagogy and Education Journal* (vol. 23, núm. 2, pàg. 267-283).

2. Actors II. Esglésies i confessions

En les últimes tres dècades en el marc de la globalització de l'economia, de la innovació de les tecnologies de la informació i la comunicació, els pobles del món estan immersos en una voràgine de canvis i transformacions en tots els àmbits de la vida diària. No obstant això, abans que aquests fenòmens globals tinguessin lloc, les religions majoritàries del món havien demostrat ser actors transnacionals i havien deixat sentir, moltes vegades, el seu poder d'influència no solament en els seus fidels, sinó també en l'agenda política dels països on tenen una major presència, i també en assumptes d'importància internacional. En aquest apartat, ens referirem a dues esglésies representatives dins del cristianisme, en primer lloc a la majoritària, l'Església catòlica romana (ECR), després a l'Església evangèlica (EE) provinent dels Estats Units d'Amèrica i en tercer lloc a l'islam, la presència del qual abasta una extensa zona que comprèn des del nord-oest d'Àfrica fins a l'Orient Mitjà, Àsia i el sud-est asiàtic. Fora d'aquesta ràtio original, la diàspora de l'islamisme s'expandeix per Europa, per Amèrica del Nord i per altres punts del planeta. Per a abordar aquesta última religió, ens referirem a l'Organització de la Cooperació Islàmica (OCI).

L'Església contra la IPPF

Va succeir en el marc del que podem considerar un primer període de florida de les organitzacions no governamentals (ONG). L'organització Internacional Planned Parenthood Federation (IPPF) havia sol·licitat davant el Consell Econòmic i Social de l'ONU la categoria II com a ONG. Una categoria pensada per a organitzacions amb «competències especials» en alguns dels camps de les activitats de l'organisme. Segons Willetts (1996, pàg. 32-33), aquest estatus se li va negar a causa de l'aferissada oposició dels països amb governs catòlics. Una dècada després la percepció sobre el tema va anar canviant i l'ONG va aconseguir la categoria II el 1969, i el 1973 la categoria I.

Com no podia ser d'una altra manera, la innovació de les TIC ha ajudat a re-vigoritzar la presència de totes les esglésies. Per al cas de l'ECR i l'EE, la seva presència s'ha estès des d'Europa al continent americà, i d'aquí a la Patagònia, i en un moviment de retorn de Sud-Amèrica a Europa, per mitjà dels migrants evangèlics. I en el cas de l'OCI, des d'Orient Mitjà al món. La tecnologia també és útil per als grups polítics radicalitzats i de terroristes, mitjançant la crida i reclutament de joves a les files d'Al-Qaeda primer, i després a les de l'Estat Islàmic (ISIS), grup paramilitar i fonamentalista que es va donar a conèixer el gener de 2014, quan va prendre el control de la ciutat de Fallujah al nord de l'Iraq. Ara com ara, les barreres a la comunicació no existeixen: el desenvolupament de les comunitats religioses transnacionals ha millorat per la facilitat de les comunicacions interpersonals i intergrupals que difonen el seu missatge i ajuden a vincular-se amb grups afins mitjançant les fronteres (Haynes, 2001, pàg. 143). Així com les xarxes de defensa de causes com ara els drets humans incrementen la seva probabilitat d'èxit mitjançant la difusió de les seves idees i la suma de gent a la seva lluita, la comunicació en xarxa entre les altes jerarquies de les esglésies, les seves organitzacions i les seves comunitats de creients ha facilitat la difusió del seu credo i la suma de creients. No obstant

això, a diferència de les xarxes d'activistes en defensa d'una causa, l'objectiu central d'aquestes organitzacions religioses és el benestar i l'avenç de la seva comunitat (Haynes, 2001, pàg. 144), o d'activistes radicalitzats que se sumen a grups terroristes.

Orient Mitjà com a bressol de les religions

Històricament va ser el lloc de naixement de les religions més importants al món: la jueva, la cristiana i la islàmica. Si en l'actualitat l'islam i el cristianisme tenen una extensa comunitat de feligresos en els quatre punts cardinals, és perquè en el passat aquests sistemes religiosos van ser imperis, amb un sistema de creences, regles i normes. El domini de l'islam va tocar fi quan els estats europeus es van fer superiors en termes militars. No obstant això, el predomini del cristianisme de l'alta edat mitjana, en particular el dels papes, va conviure amb el poder estatal fins al segle XVII. El Tractat de Westfàlia el 1648, que precisament va posar fi a les guerres religioses a Europa, podríem considerar-lo com la decadència del poder polític dels papes i l'inici de la secularització dels estats. La colonització europea per Amèrica, Àfrica i algunes parts d'Àsia va facilitar la creació d'una comunitat cristiana transnacional, amb les seves diferents interpretacions. Tal com assenyala Haynes, abans del segle XVII la interacció entre l'islamisme i el cristianisme va ser el pivot de l'emergència d'un sistema internacional. Ambdues es van convertir en religions mundials, transmetent les seves civilitzacions al voltant del món via colonització, conquesta o comerç mundial. «Les creences religioses rivals van ser el motor dels conflictes internacionals, la major amenaça a la pau i a la seguretat» (2001, pàg. 145).

La disciplina de les relacions internacionals (RI) s'ha ocupat molt poc del fenomen religiós (Fox, 2009). Conflictes com ara l'àrab-israelià, la formació de moviments polítics com Hesbol·là, les nombroses associacions que van conformar l'OLP (Organització per a l'Alliberament de Palestina) i, fins i tot, la conformació de grups fonamentalistes radicalitzats que van perpetrar els atacs terroristes a Nova York el 2001 són problemàtiques que s'han abordat des de l'angle de la *Realpolitik* i, en particular, des dels estudis de seguretat. Precisament, aquests esdeveniments i plataformes, com l'OCI, són un marc que permet fer un seguiment dels temes polítics, econòmics i culturals dins del món musulmà, i també de les estratègies que aquests pobles posen en joc pel que fa a la seva diàspora al món.

Evidentment, en les RI i en les ciències socials en general, l'actitud cap al tema religiós ha canviat després de l'11 de setembre de 2001 als Estats Units d'Amèrica quan es va produir l'atac del grup islamista radical Al-Qaeda, liderat llavors per Osama Bin Laden. Després d'aquesta acció terrorista contra els símbols de poder d'aquest país, els estudis sobre el tema són copiosos. No obstant això, hem d'advertir que, com a efecte d'aquests fets, hi ha un ambient de pànic o alarmista davant l'islam que no ajuda a apropar-se de manera científica al tema.

Aclarit l'anterior, i per a conèixer la manera com l'ECR i l'EE han actuat com a actors polítics transnacionals, ens referirem principalment a aquestes a partir de la dècada de 1970, en el context de la guerra freda i la lluita nord-americana contra el comunisme a Àfrica i Amèrica Llatina, i mitjançant alguns casos concrets dels anys noranta i la primera dècada del segle XXI.

2.1. ECR i EE com a actors polítics transnacionals

Si partim del reconeixement de la importància de les **idees, principis i valors** en la història de la humanitat, les dues encíclics derivades del **Concili II del Vaticà** (1962-1965) van ser de transcendència política, ideològica i social per a un percentatge important de la humanitat. D'una banda, la influència dels seus preceptes va ser enorme, en un context de confrontació entre dues potències que posaven el món al caire d'una destrucció nuclear. De l'altra, la situació d'opressió política i de pobresa en què estaven molts països d'Àfrica i Amèrica Llatina en aquesta dècada i les següents transformaria algunes consciències. El Concili II del Vaticà, en si mateix, va ser la crida d'un actor transnacional que se sentia legitimat a participar en nom dels seus milions de feligresos al món. D'aquesta manera van ser el papa Joan XXIII i altres jerarques de l'Església els que van manifestar la seva preocupació per aspectes com ara els drets humans i la democràcia (Haynes, 2001, pàg. 148). L'opinió de l'Església va ser significativa perquè es va produir en el marc d'un canvi en el sistema polític mundial, precisament en el context de descolonització, independències i democratització a Àfrica i Àsia.

Concili ecumènic II del Vaticà

Des del Concili de Trento al segle XVI, la jerarquia catòlica no havia tornat a revisar les seves estructures i principis. Sota el papat de Joan XXIII, l'octubre de 1962, el Concili s'obre i es tanca sota el papat de Pau VI, el desembre de 1965. Joan XXIII escriu dues encíclics que capgiren la relació de l'església amb el món: «Mater et Magistra» i «Pacem in Terris», el missatge de les quals és d'un gran calat polític internacional, i socialment significatiu per al context de l'època: «l'estat de les coses [...] ha patit en aquests vint anys profundes innovacions ja en l'endemig de les comunitats polítiques, ja en les seves mútues relacions» (Joan XXIII, 1961, pàg. 17; Quiroga, 2001). Joan XXIII llança un repte a la pròpia jerarquia eclesiàstica, però també a les potències i a la societat internacional com un tot. Demanava a l'Església catòlica baixar del seu pedestal institucional per a participar al món dels canvis en els àmbits científic (l'energia nuclear), tècnic i econòmic. En el camp social es referia a la implementació de nous sistemes de seguretat social. Mantenir viu l'esperit de l'Església per a intentar solucionar els problemes que afligeixen la humanitat (Quiroga, 2001).

Les dècades de 1970 i 1980 van ser de molta tensió en el marc de la guerra freda. Amb aquest teló de fons, les esglésies es van implicar en els assumptes polítics d'alguns països d'Àfrica i Amèrica Llatina, sobretot la cristiana evangèlica. L'obsessió del govern dels Estats Units d'Amèrica per aturar l'expansió soviètica (el comunisme) en aquestes regions del planeta (Àsia inclosa) va implicar, en múltiples ocasions, la intervenció encoberta de l'Agència Central d'Intel·ligència (CIA, en anglès), però també s'ha assenyalat la participació d'organitzacions de cristians evangèlics d'aquest país. Va ser el president nord-americà Ronald Reagan (1981-1989), de confessió cristiana evangèlica, qui va emprar l'expressió «Imperi del mal» (*Evil Empire*) en un discurs el 1983 davant la National Association of Evangelical a Florida. Un discurs que al principi va discórrer sobre la immoralitat de l'avortament i la defensa de la vida, però després va abordar el tema de la confrontació amb la Unió Soviètica (US). Va instar en diverses ocasions la seva audiència a defensar la superioritat militar dels Estats Units d'Amèrica enfront dels que no la reconeguessin, i també a tenir present que el culpable de la confrontació era l'«Imperi del mal» (US). En aquest marc té sentit que els grups evangèlics simbolitzessin el comunisme

com el gran Satanàs. No es pot afirmar, però és possible que aquest context fos el que va poder promoure la incursió de la North American Evangelical Protestant (NAEP, Protestants Evangèlics d'Amèrica del Nord) en les crisis polítiques d'Àfrica i Amèrica Central entre 1970 i 1980. Per exemple, a Guatemala, Haynes comenta que la NAEP, mitjançant aliances tàcites –encara que amb freqüència inestables– amb polítics conservadors dels Estats Units d'Amèrica (EUA), compartia com a objectiu frenar l'avenç de la progressista **teologia de l'alliberament** a Guatemala i a tota la regió, impulsada per activistes catòlics des dels anys seixanta, i també la promoció per a la creació de forces «anticomunistes» a Amèrica Llatina (d'Antonio, 1990; Haynes, 2001, pàg. 147).

«So, I urge you to speak our against those who would place the United States in a position of military and moral inferiority. You know, I've always believed that old Screwtape reserved his best efforts for those of you in the church. So, in your discussions of the nuclear freeze proposals, I urge you to beware the temptation of pride - the temptation of blithely declaring yourselves above it all and label both sides equally at fault, to ignore the facts of history and the aggressive impulses of an evil empire, to simply call the arms race a giant misunderstanding and thereby remove yourself from the struggle between right and wrong and good and evil».

Extracte del discurs de Ronald Reagan. Disponible a: <web.archive.org/web/20040609055415/http://www.presidentreagan.info/speeches/empire.cfm>.

Els casos d'Angola i Moçambic en els anys setanta representen l'enfrontament típic de la guerra freda entre els Estats Units d'Amèrica i la Unió Soviètica, de considerables conseqüències per als països africans, llatinoamericans i del sud-est asiàtic. Cadascuna de les potències recolzava amb armes i logística els moviments rebels aliats amb el seu respectiu bloc ideològic i militar. Segons argumenta Haynes, l'ajuda dels cristians fonamentalistes va ser evident al sud d'Àfrica, on van treballar per ajudar a tots dos moviments rebels (RENAMO i UNITA)¹. En el cas de Moçambic, l'enfrontament de RENAMO contra el govern va ser mostrat al món com una lluita contra el comunisme. UNITA, el segon partit polític més gran d'Angola, encara que va lluitar juntament amb el Moviment d'Alliberament Nacional d'aquest país (MLNA) durant la guerra d'independència d'Angola, després va lluitar contra aquest, en el mateix marc de la guerra freda, en la consegüent guerra civil de 1975 fins a 2002, en què l'MLNA era recolzat per la Unió Soviètica i tropes cubanes, mentre que els Estats Units d'Amèrica recolzaven la UNITA.

⁽¹⁾ *Resistência Nacional Moçambicana i União Nacional para a Independência Total de Angola* (en portuguès).

Haynes argumenta que no és clar en quina mesura la NAEP va mantenir algun tipus de coordinació amb el govern dels Estats Units d'Amèrica² per a donar suport als rebels, però aporta detalls sobre el rol religiós i anticomunista del sud d'Àfrica al govern de Mugabe (1987-2017). Aquest govern va detectar accions proselitistes per part de grups provinents dels Estats Units d'Amèrica en els campaments de refugiats de Zimbàbue: llaços entre una església local zimbabwesa, Shekinah Ministries, amb una evangelista nord-americana, Gordon Lindsay, a la qual –segons es va descobrir– la guerrilla RENAMO ajudava el 1987. Aquest autor adverteix que no es pot afirmar si hi havia una campanya contra el comunisme a Àfrica que involucrés les altes jerarquies de l'Església evangèlica amb el govern dels Estats Units d'Amèrica, encara que en els fets sí

⁽²⁾ La BBC en línia va editar un obituari sobre el fundador d'UNITA, Jonas Savimbi.

que hi ha registre d'activitats transnacionals realitzades per grups evangèlics en aquests països africans i a Amèrica Central (2001, pàg. 146-147) que posen en relleu el paper d'aquesta església en assumptes polítics interns del seu país i d'altres països, amb un impacte en la política internacional.

La relació política transnacional amb les parts interessades de l'Església catòlica (EC) a Àfrica en aquests anys va ser diferent a la de l'Església cristiana evangèlica. En els anys vuitanta, els feligresos catòlics africans representaven solament una cinquena part del total de catòlics al món. No obstant això, sota el papat de Juan Pau II, l'Església va tenir un rol en els canvis democràtics que van tenir lloc a la regió: «Personatges importants del catolicisme romà de Benín, Congo-Brazzaville, Togo, Gabon, i Zaire [República Democràtica del Congo] van estar directament implicats en els processos de democratització dels seus països, en la mesura que van ser elegits per a presidir les conferències nacionals democràtiques dels seus països [...] l'objectiu era aconseguir un consens entre el govern i l'oposició sobre el camí democràtic que s'havia de seguir» (Haynes, 2001, pàg. 149). En aquesta ocasió, va ser influent l'encíclica papal de 1991, *Redemptoris missio*, preocupada per aspectes com ara buscar alleujament a la pobresa, contra l'opressió política i per la defensa dels drets humans.

No obstant això, el Concili II a Amèrica Llatina, de 1962-1965, i la Conferència Episcopal de Medellín, a Colòmbia, el 1968, van propiciar que sorgissin visions més radicals sobre el paper de l'Església en un context de dictadures i pobresa com el centreamericà, en què l'alt clergat estava unit a aquells que posseïen el poder (Quiroga, 2001, pàg. 562). Quiroga comenta que els governs dictatorials de la regió van rebre el suport de l'Església a les dictadures llatino-americanes, per aquest motiu no va convenir disminuir la seva feligresia, «per la qual cosa per mitjà del govern nord-americà [dels Estats Units d'Amèrica] es va incrementar el nombre de sectes protestants. L'objectiu va ser desestructurar les comunitats locals que s'havien conformat en zones mineres, rurals i zones marginals dels centres urbans per a encaminar-los pel veritable camí de la salvació, que estava allunyat de la realitat quotidiana de l'home» (2001, pàg. 564). Això últim per a evitar que aquests sectors empobrits es traslladessin o recolzessin els moviments d'alliberament.

La propagació de la **teologia de l'alliberament** va tenir la seva aportació en els moviments d'alliberament nacional a Guatemala, El Salvador i Nicaragua des dels anys quaranta. En els anys seixanta, una part de l'Església catòlica i protestant (a més de les comunitats laiques conscienciades) van exercir com a actor transnacional, les accions de la qual van incidir en les dictadures i cacicats de la regió, des de llavors fins a mitjan 1990. Per contra, a Europa de l'Est, l'Església catòlica va estar fortament implicada en la desaparició del comunisme a la zona, sobretot en l'emblemàtic cas de les reformes polítiques fonamentals a Polònia: «el catolicisme polonès creixent va representar una

contra-cultura i un espai social alternatiu a la ideologia oficial [...] això va permetre, el 1980, la creació del Moviment Solidaritat que representava l'ètica social del catolicisme contra el comunisme» (Haynes, pàg. 148-149).

Teologia de l'alliberament

És un corrent teològic cristià conformat alhora per vessants que provenen del catolicisme i del protestantisme. Sorgeix a Amèrica Llatina a la fi de 1960 i té com a teló de fons el Concili II del Vaticà i la Conferència de Medellín de 1968 celebrada pels membres de l'Episcopat llatinoamericà. El pastor brasiler Rubén Alves i el teòleg i sacerdot peruà Gustavo Gutiérrez Merino van ser els primers que van delinear els principis de la teologia i les conferències i organitzacions creades a Amèrica Llatina. Per a Gutiérrez Merino, parlar d'una teologia de l'alliberament és buscar una resposta a la pregunta de quina relació hi ha entre la salvació i el procés històric d'alliberament de l'home (Botella Cubells, 2011). Disponible a: <web.archive.org/web/20140309014041/http://www.unican.es/nr/rdonlyres/000135e1/wsajoxkmrbbwrxjsxfdbedwlpnujlf/12gustavoguti%C3%89RREZTex.pdf>.

L'ECR també va respondre quan va topar amb les tendències seculares de moviments socials o partits polítics, ja fossin socialistes o comunistes. Haynes (2001, pàg. 150-151) argumenta que després del Concili II del Vaticà les conferències nacionals de bisbes es van institucionalitzar, la qual cosa alhora va reforçar un procés de nacionalització, que va permetre mobilitzar els catòlics per a promoure i defensar els interessos de l'Església. És a dir, es «va nacionalitzar» la mobilització política dels creients o grups de catòlics per a pressionar l'Estat, tant per resistir a la desestabilització com per contraatacar als moviments seculares orientats per l'Estat. D'altra banda, amb base en el principi de respecte per altres creences, l'Església, que des del Concili II havia assumit un rol d'institució ordenada per un mandat, va anar evolucionant segons es produïen els canvis durant les dècades dels vuitanta i noranta, per exemple, estrenyent els vincles amb la societat civil. Això últim ens porta a recordar el paper principal de grups catòlics anglesos que van crear la xarxa transnacional Jubileu 2000, a favor d'abolir el deute extern dels països més pobres.

Si bé és cert que l'ECR continua sent predominant a Amèrica Llatina, a partir dels anys setanta va començar un declivi en el percentatge de creients, que pel que sembla s'ha traslladat a l'EE. Entre 1970 i 2014, els catòlics van passar de representar un 94 a un 69%, mentre que els evangèlics van augmentar, d'un 4% el 1970 a un 19% el 2014 (Semán, 2019). Des de mitjan 1980 (dècada de guerres civils i crisi econòmica) els grups evangèlics es van fer visibles a diversos països d'Amèrica Llatina i, en els últims vint anys, l'Església s'ha «globalitzat» sumant fidels a la Xina, Filipines, Corea del Sud i alguns països africans. En els últims anys, i en el marc d'un alt percentatge de capital social (fidels), el cristianisme evangèlic ha guanyat una forta presència en la política interna des dels Estats Units d'Amèrica fins a Argentina i Brasil. En aquest últim país i a Costa Rica, van ser protagonistes de primer ordre (Semán, 2019). Els creixents grups d'evangèlics són de gran atractiu per als polítics posicionats i per als nous, que van veure en aquests sectors una font de legitimitat en els diferents projectes polítics. Fins i tot, com refereix Semán, van sorgir temptati-

Qui són? Per què creixen? En què creuen?

L'article de Pablo Semán, «Qui són? Per què creixen? En què creuen? Pentecostalisme i política a Amèrica Llatina», proveeix una anàlisi detallada sobre els diversos moviments de l'Església evangèlica al subcontinent americà, a més de fonts bibliogràfiques per a aproximar-se a la temàtica. L'autor fa un aclariment a l'inici del seu escrit. Assenyala l'ús indistint dels termes *església evangèlica* i *protestant*. En canvi, per a moviments més conservadors o fonamentalistes usa el terme *evangelicals*.

ves –encara que van fracassar– de crear partits polítics. Almenys, per a aquests moviments, fer incursions en la política, en primera instància, per a frenar la discriminació i obtenir reconeixement social per a la seva església.

Des de l'arribada al poder polític d'Alberto Fujimori a Perú (1990-2000) fins a la de Jair Messias Bolsonaro, actual president de Brasil, passant pels governs d'Henrique Cardoso, Lula da Silva i Dilma Rouseff a Brasil, els grups evangèlics es van transformar en «interlocutors en diàlegs sobre polítiques públiques [... mitjançant] un projecte relatiu a la conquesta de tota societat per als valors cristians». Semán (2019) apunta que no es tracta de valors aleatoris, sinó d'un context històric en què es dona aquesta forta inversió política i en què els evangèlics posaran l'accent en temes com ara la interrupció voluntària de l'embaràs, el matrimoni igualitari, la qual cosa denominen «ideologia de gènere», a més d'una potencial regulació del camp religiós.

Encara que el comentat abans porta a pensar en una correlació entre l'augment de la presència de grups evangèlics i l'arribada al poder polític de gent afí a aquesta religiositat, Semán assenyala que no hi ha –almenys de manera automàtica– una connexió entre la fe i el vot confessional. Un clar exemple és Guatemala, on el 40% de la població és evangèlica i fins avui tres presidents d'aquesta religió han assumit el càrrec. Encara que les estadístiques van indicar que solament un 6 d'aquest 40% va ser el percentatge de creients que els partits evangèlics van aconseguir mobilitzar amb vista a les eleccions (Semán, 2019). Així doncs, sembla que l'evangelisme en aquest país, encara que influeix en la cultura política, no genera un vot confessional. Aquesta tendència també ha ocorregut, més o menys, a Xile i a Argentina malgrat que no tenen l'alt percentatge de creients de Guatemala. Pot ser –com indica Semán– que aquesta resposta del votant creient es degui a l'existència de diversos corrents o moviments dins de l'Església evangèlica, que pot generar desconfiança o sospites entre un grup o un altre.

Per tancar aquest tema, parafrasejant l'autor, amb escasses excepcions el fenomen de la religiositat s'ha encarat entre la condemna i el desconeixement condemnatori, quan la realitat s'obstina a mostrar que és complexa, desafidora, de vegades amenaçadora i, sobretot, contingent. Els moviments transnacionals religiosos sempre exigeixen nous i millors esforços per a conèixer-los i, més encara, per a explicar-los.

2.2. Organització de la Cooperació Islàmica

El 1969, els caps d'estat musulmans reunits a Rabat, el Marroc, creen l'Organització per a la Conferència Islàmica (OCI). L'OCI és una organització intergovernamental, la primera conferència de la qual es va celebrar a Aràbia Saudita el 1970. El seu principal òrgan el constitueix la Conferència de Ministres d'Exterior, i també un comitè per a la cooperació econòmica i comerç (CO-MEC, en anglès). Té una secretaria dividida en assumptes polítics, culturals, administratius i financers, cadascuna encapçalada per un sotssecretari general.

En paraules de Sadart, l'objectiu de l'OCI és estrènyer els llaços de comunicació i cooperació entre els pobles musulmans, inclosos els que s'han enfrontat. Així mateix, l'OCI pretén ser un moviment que busca tornar a les arrels islàmiques com un fenomen transnacional (Haynes, 2001, pàg. 152).

El 2011, l'OCI canvia el terme *conferència* pel de *cooperació*. La història de l'OCI ha estat la d'una organització governamental transnacional, davant reptes com ara frenar i revertir la «islamofòbia» al món occidental, generada a partir de la revolució iraniana, i encara més després dels atacs terroristes a Nova York el 2001. A l'OCI també li toca bregar amb les confrontacions dins de l'organització entre països membres rivals i l'esforç que implica la cerca de suport polític i financer entre els estats membres per a dur a terme els seus programes. D'alguna manera, podríem comparar el rol de l'OCI amb el de l'ONU, quant a les dificultats que freqüentment troben per complir els seus compromisos, en aquest cas amb l'*umma* i la resta de països, a causa de les diferències de visió que els estats membres tenen dels assumptes polítics, pels seus interessos de política exterior i pel que cadascun espera de l'OCI. Tot això condueix al fet que aquesta tingui un paper limitat en l'escenari internacional (Kayaoglu, 2015).

Haynes comenta que l'OCI va començar a atreure l'atenció d'analistes occidentals després de la revolució islàmica d'Iran al començament de 1980. Una opinió acusatòria va ser la de l'acadèmic i assessor polític de governs conservadors nord-americans Samuel Huntington, atès que l'OCI fomentava el «fonamentalisme islàmic» i, per tant, representava una amenaça important per a la seguretat occidental (Haynes, 2001, pàg. 153). Després de la guerra freda, acabada la guerra contra el comunisme, Huntington va orientar els reflectors cap a l'islam, els països musulmans i l'OCI. Com sabem, el seu llibre de 1996, *The clash of civilizations*, té com a nucli central que després de la fi de la guerra freda la majoria de països musulmans entrarien en un període de conflicte amb Occident. Enfront d'aquesta percepció, Haynes argumenta que hi ha una fallada en aquesta percepció, a causa que just a partir de 1980 el que menys hi ha hagut entre els països musulmans ha estat solidaritat i cooperació. Això últim ho demostren la guerra entre l'Iraq i Iran, la invasió de l'Iraq a Kuwait i el conflicte a Afganistan.

Com l'autor assenyala, des que aquesta organització es va crear hi ha moltes escissions entre els països reflectides en l'OCI (2001, pàg. 153). Per exemple, la rivalitat entre l'Iran i l'Aràbia Saudita, que consisteix a voler demostrar quin dels dos països és superior enfront de la resta de membres, a més de l'objectiu d'atreure potencials països aliats. Haynes apunta que aquests països esmentats van intentar, en els anys noranta, establir vincles amb grups islàmics radicals, «però això és una *Realpolitik* desfasada, abans que una campanya coordinada per l'OCI» (2001, pàg. 154). També, en aquesta dècada, enfront de la imatge que al món occidental es donava de l'Islam vinculant-lo amb la violència, l'OCI va establir el 1994 un codi de conducta en què els governs que en formaven part no permetrien activitats terroristes als seus territoris. Així i tot, el

van signar països com l'Iran i Sudan, on se sabia que hi havia grups radicals. Per tant, l'abast que aquesta organització pot tenir en l'àmbit dels interessos geopolítics dels països membres va per un camí diferent al de la seva missió.

En tot cas, Haynes assenyala que el ressorgiment d'un islam radicalitzat en els anys vuitanta no va ser una resposta a la creació de l'OCI, sinó que volia acabar amb dècades de dominació occidental, impulsada per les elits governants occidentalitzades que van buscar imposar valors occidentals sobre els islàmics (2001, pàg. 155). Haynes pensa que el buit que van deixar els valors o models occidentals, una vegada que es van començar a reemplaçar pels valors islàmics (dècada de 1969), va originar la necessitat de crear organitzacions com l'OCI. En tot cas, la revolució iraniana (1979) va poder ser un referent de radicalització, però aquest autor argumenta que la majoria d'estats musulmans van aplicar una mesura que barrejava el control de la (re)islamització, la reforma i la coerció per part de l'Estat. «En resposta, un moviment popular radical islàmic va començar a emfatitzar lluites socials locals. L'objectiu era una reislamització “des de baix”» (2001, pàg. 155).

La percepció dels governs de França i els Estats Units d'Amèrica sobre l'arribada de grups radicals a Algèria els va conduir a recolzar un cop d'estat el 1992 que evités que en aquest país ocorregués el que va passar a Iran. Després del cop, els grups islàmics van ser prohibits i els seus líders i desenes de seguidors van ser empresonats. Després es va produir una guerra civil que va deixar més de cent mil morts (Haynes, 2001, pàg. 156). Fins aquí, qui ha construït més llaços transnacionals han estat els moviments de base i els grups radicals. El suport de governs com el saudita és un tema conegut des de fa temps.

L'anàlisi i la reflexió sobre la radicalització de l'islamisme en els anys noranta que citem de Haynes eren, probablement, per a aquest autor i altres (Ettiene i Tozi, citats a Haynes, 2001, pàg. 156), el resultat o reflex d'un desencant popular davant les promeses incomplides després de les independències, i també «enfront del poder de l'Estat que buscava destruir o controlar les estructures comunitàries anteriors i reemplaçar-les amb la idea d'una ciutadania nacional basada en el vincle entre l'Estat i l'individu [...]» (2001, pàg. 156).

Tal com hem indicat a l'inici d'aquest apartat, l'OCI va reemplaçar el 2011 la paraula *conferència* per la de *cooperació*. L'Organització Islàmica per a la Cooperació, seguida del lema: «La veu col·lectiva del món musulmà», busca representar més de mil cinc-cents milions de musulmans al món. L'OCI es reconeix com la segona organització més gran després de les Nacions Unides, que representa 57 països dispersos per quatre continents. Assenyala que la seva obstinació és salvaguardar i protegir els interessos del món musulmà, amb l'esperit de promoure la pau internacional i l'harmonia entre els diferents pobles del món. L'OCI fa al·lusió a l'*umma*, paraula àrab que es refereix a una comunitat. En el marc d'aquesta organització hi ha implícita la idea d'una comunitat supranacional, que comparteix una mateixa història: «una comunitat

sense fronteres, però unida d'una manera molt real. Encara que separats per les distàncies i, de vegades, limitats per les fronteres, aquesta comunitat està unida» (islamreligion.com).

En les dues últimes dècades, l'OCI s'ha centrat en els drets humans. Fins i tot, ha promogut (no sense controvèrsies) diverses resolucions en el Consell de les Nacions Unides. Com a part de la reforma de la seva agenda, el 2005 va establir la Comissió de Drets Humans Permanent i Independent, amb la finalitat de promoure els drets humans entre els estats membres. Això amb l'afany de convèncer els escèptics de l'efectivitat dels seus instruments i de la compatibilitat amb les normes i convencions en l'àmbit internacional (Kayaoglu, 2015). Com l'ONU, l'OCI es planteja metes, projectes i programes de cooperació realitzables en terminis de deu anys. L'últim programa de l'OCI comprèn fins l'any 2025, centrat en 18 àrees prioritàries, amb 107 metes. Entre aquestes àrees hi ha Palestina i Al-Quds (solidaritat amb el poble palestí), programes contra la pobresa, contraterrorisme, inversió i finances, seguretat alimentària, drets humans, empoderament de la dona i bona governança. Aquests últims temes indiquen un ànim de sintonia amb els valors del món occidental.

3. Actors III. Crim organitzat transnacional (COT)

L'any 2000 l'Organització de les Nacions Unides va celebrar la Convenció contra el Crim Organitzat Transnacional (COT). En aquesta, l'ONU instava els estats membres a recaptar i compartir informació sobre les tendències del crim organitzat. La convenció en si va establir un consens entre els estats quant a la criminalitat al nou segle. Diguem que va ser l'avantsala perquè els estats reconeguessin que la cooperació entre ells era una necessitat per a fer front al crim transnacional. Uns anys abans de la Convenció, l'Europol i la Interpol havien arribat a la conclusió que el treball d'aquests grups reposava en estructures jeràrquiques i estables. Més recentment, aquesta informació ja no és conforme a la realitat. Pel que sembla, aquestes estructures han estat reemplaçades per canviants i petites xarxes (Van Dijk i Spapens, 2014). Així mateix, en aquest període denominat globalitzador, internet ha posat més fàcil les coses al COT: opera per sobre de les fronteres, ofereix serveis il·legals i facilita els fraus i robatoris (Van Dijk i Spapens, 2014). Encara que els criminals sempre han operat per mitjà de les fronteres, la creixent globalització ha influït sense cap mena de dubte en el COT. «En suma, ara més crims tenen una dimensió internacional, fins i tot, de crims comuns [...] la diversitat de les xarxes de crim transnacional s'ha incrementat, han sorgit nous crims transnacionals, mentre que uns altres s'han “modernitzat” a causa del perfeccionament de la tecnologia de la comunicació i informació» (Van Dijk i Spapens, 2014).

Declaració política i el Pla d'acció global contra la criminalitat organitzada transnacional

El 1994, les Nacions Unides van reunir 142 estats a Nàpols, Itàlia, per a aprovar la Declaració política i el Pla d'acció global contra la criminalitat organitzada transnacional, aprovada posteriorment en l'Assemblea General. Zúñiga assenyala que el més interessant de la Convenció va ser l'interès per a establir «definicions comunes»: grup criminal organitzat, delictes greus, delictes transnacionals, etc. (2016, pàg. 70). També cal assenyalar que en aquesta convenció es va establir el nom de «crim/criminalitat organitzada internacional», entès com un fenomen que transcendeix les fronteres dels territoris nacionals i que, per tant, transgredeix les lleis de diversos estats, o que té un impacte sobre un altre país.

El crim organitzat nacional o transnacional pot arribar al punt de desafiar l'Estat, encara que a uns més que a uns altres. En el cas de les grans corporacions transnacionals (CTN), segons vam veure al principi del mòdul, la seva activitat extraterritorial ha plantejat desafiaments a les economies i legislacions dels estats, inclosos els seus països d'origen. Segons la ideologia liberal imperant, l'Estat ha d'intervenir el mínim en qüestions econòmiques, perquè és un paper que correspon al mercat. No obstant això, la tasca de l'Estat ha de ser proveir de lleis que facilitin les inversions i transaccions de les CTN, sobretot fora dels seus països d'origen. Així, brindar protecció i seguretat encaminada a mantenir l'«ordre» segueix sent una tasca de l'Estat. Ara bé, països amb economies menys desenvolupades i amb un estat de dret feble no tenen el suficient

poder enfront de les corporacions transnacionals, fins i tot, si el seu sistema de justícia és feble –i en general el seu estat de dret també ho és–, tots dos poden ser factors perquè el crim organitzat creixi (Van Dijk i Spapens, 2014).

El crim organitzat en els seus diversos vessants no és una novetat en els nostres temps. Ve de llarg, encara que el cas que més ràpid ens ve al cap és la màfia italiana (Cosa Nostra). Més properes en el temps trobem les xarxes de narcotraficants colombianes i mexicanes. Els mitjans de comunicació també fan referència a les xarxes transnacionals de tràfic d'éssers humans, amb dos propòsits principals: la immigració laboral sense papers i la prostitució. El que sí que és una novetat és la seva proliferació en les últimes dècades, que coincideix amb l'escassa presència (o absència) de l'Estat en els assumptes econòmics i socials del seu territori. Això s'ha reflectit en les retallades de la despesa social i en la precarietat salarial i laboral d'una bona part de la seva població, deixant-la en una sensació d'inseguretat i indefensió. Aquest panorama és l'habitual a diversos països del Sud Global, on també es dirimeix la lluita entre el crim organitzat i l'Estat. Alguns dels casos més extrems són els càrtels de droga colombiana i mexicana, que evidencien la confrontació entre el COT i l'Estat, i on el primer s'assumeix com un contragovern:

«Participa en activitats declarades criminals i il·legals pel govern de l'Estat, però al mateix temps imita [...] moltes de les característiques del govern formal d'un estat. Per exemple, la seva autoritat [...] és exercida per mitjà d'una estructura establerta, segons la qual l'obediència és recompensada i la desobediència és castigada, en ocasions mitjançant l'ús de la violència i sempre mitjançant l'amenaça de la violència.»

S. Strange (1996). *La retirada del Estado* (pàg. 161). Barcelona: Icaria Editorial / Oxfam.

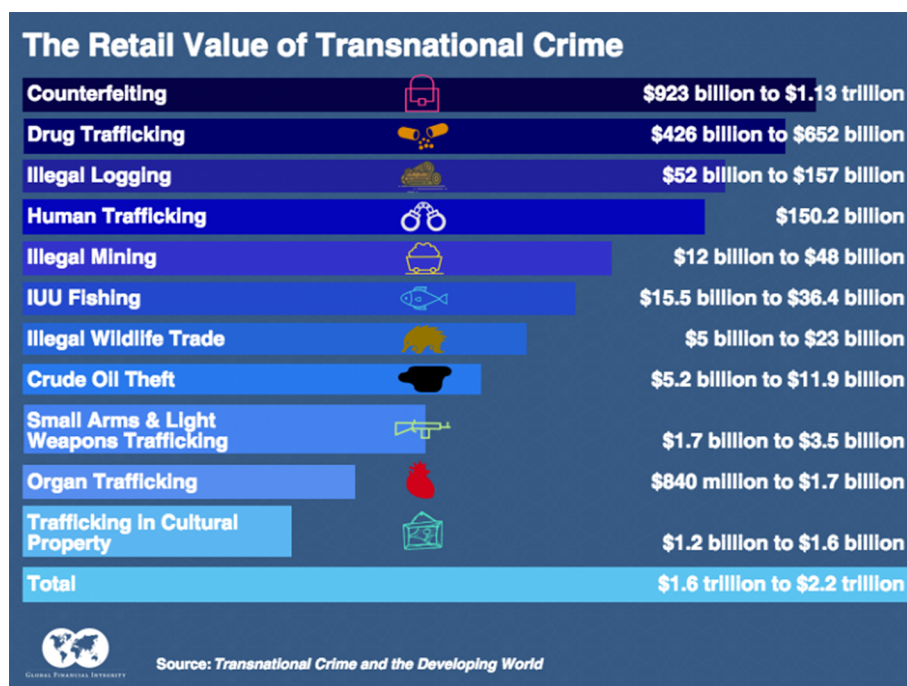
El que és nou en l'economia global és la xarxa de contactes que s'ha creat entre els diferents tipus de crim organitzat de diverses parts del món, sigui la Cosa Nostra, la Yakuza japonesa, les tríades xineses o els càrtels de droga llatinoamericans. En la mesura que aquests grups del crim han estès els seus negocis fora dels seus llocs d'origen, «els mercats il·legals nacionals s'han fusionat horitzontalment per a crear un únic mercat mundial» (Strange, 1996, pàg. 162). En termes de xarxes, les màfies tenen els seus nodes (representants) als llocs on s'estén el seu negoci. En el cas dels càrtels de la droga, la fase venda/distribució de la mercaderia és la que connecta els seus nodes amb els distribuïdors dels llocs on realitza la venda i consum, i on es duu a terme el blanqueig de diners.

En els anys noranta, els últims grups a incorporar-se a la xarxa global de grups il·lícits i criminals són les màfies procedents de l'extinta Unió Soviètica. Strange argumenta que el seu ràpid creixement, la seva riquesa i la seva influència van ser facilitats pel desmantellament de l'aparell del Partit Comunista i de les forces de seguretat, per les oportunitats creades per la ràpida i improvisada transició a una economia de mercat (1996, pàg. 164), la qual cosa convergeix amb la idea d'absència del poder estatal, en aquest cas de les estructures vinculades al control de l'aparell policial i judicial, és a dir, del manteniment de la llei i l'ordre.

3.1. El mercat i les finances globalitzades

Per a Susan Strange, que va escriure a mitjan 1990, la màgia del mercat i declarar il·legal el comerç de béns o serveis expliquen en bona mesura que molts líders de càrtels, que abans eren pobres i camperols, s'hagin convertit en milionaris cosmopolites. És a dir, la rendibilitat sempre augmenta quan un producte és il·legalitzat, com va ocórrer amb l'alcohol en la segona dècada del segle XX, amb les armes en les últimes dècades del segle passat i ara amb el tràfic de gent, la prostitució, la pornografia i, evidentment, les drogues. Per tant, per a Strange, un factor clau del creixement d'aquestes xarxes criminals han estat les polítiques repressives dels governs nacionals: si s'erigeixen obstacles a l'entrada és perquè augmenta el risc i no tots disposen dels mitjans per a gestionar-lo o reduir-lo. Així, el proveïdor aconsegueix unes rendes monopolístiques (1996, pàg. 166-167). No obstant això, no és el mateix discutir la legalització de les drogues que la de vendes d'armes, perquè aquestes posen en risc no solament l'autoritat estatal, sinó també la vida de la gent. En el cas d'estats com el colombià o el mexicà, les altíssimes rendes dels seus càrtels han servit per desafiar la pròpia autoritat estatal, comprant voluntats, tant mitjançant la corrupció com l'extorsió.

Guanyos del crim organitzat

Font: C. Channing Mavrellis (2017). «The Business of Transnational Crime». Global Financial Integrity. Disponible a: gfiintegrity.org/business-transnational-crime/

El crim organitzat

El *think tank* Global Financial Integrity va publicar una taula amb els guanyos dels diferents sectors del crim organitzat, «The Retail Value of Transnational Crime».

Els grups criminals il·licits també necessiten estructures financeres que els permetin «blanquejar», és a dir, no deixar rastre que els seus diners provenen d'un comerç il·lícit. Els operadors financers coneixen bé el funcionament dels mercats financers i intervenen per a realitzar el blanqueig. Ja en els anys noranta els primers «paradisos fiscals» se situaven entre Panamà i les Bahames, de manera coincident amb les principals rutes de narcotràfic. En aquesta zona es realitzaven les transaccions financeres del tràfic de drogues entre Amèrica

Llatina i els Estats Units d'Amèrica. Hong Kong feia el seu paper pel que fa a l'heroïna provinent del sud-est asiàtic, mentre que Suïssa, Liechtenstein o Gibraltar acollien els guanys produïts i exportats per traficants de Turquia i Orient Mitjà (Strange, 1996, pàg. 170). Des que aquestes línies van ser escrites i fins avui, sabem que aquest tipus de crim financer no ha anat a menys, encara que en certa mesura els estats han fet passos legals per acabar amb la contradicció –llavors obviada– que el negoci de les drogues és il·legal, però gestionar els seus guanys no ho és.

Segons Van Dijk i Spapens, la major amenaça que es percep de les xarxes del COT és el risc que el seu gremi allargui els seus tentacles al voltant del món i es converteixi en multinacionals del crim, operant per mitjà de refugis segurs amb controls febles. Això, amb freqüència, és presentat com un factor de desestabilització, una amenaça per a la seguretat nacional dels països occidentals i com una preocupació per a les autoritats.

En sentit invers al del COT, les ONG i xarxes de defensa dels drets humans han aconseguit dotar els organismes governamentals internacionals de convencions amb normes enfocades a la protecció de les persones i, més recentment, s'han aconseguit acords entorn del canvi climàtic. Però què cal fer en el cas del COT? Des del punt de vista penal, Zúñiga pregunta quins criteris s'han de considerar necessaris per a comprendre la criminalitat organitzada transnacional. Un dret penal transnacional podria ser la solució per suprimir conductes indesitjables o il·lícites dins i entre els estats. Com bé assenyala aquesta autora, abans d'això es requereix la cooperació entre els estats, començant per harmonitzar els ordenaments jurídics. Primer cal plantejar un acord de mínims. En cas contrari, la inseguretat jurídica i el caos normatiu seran vàlvules d'oxigen per a la criminalitat (2016, pàg. 67).

Més enllà del discurs de la governança, en particular en el tema del COT, coincidim amb Zúñiga quan argumenta que enfront dels problemes globals cal fer un plantejament de respostes també globals, per exemple mitjançant la cerca de sinergies en la coordinació policial i judicial, la creació d'un llenguatge comú en harmonia amb les legislacions penals i processals, la facilitació del reconeixement internacional de les diligències de detenció i extradició dels detinguts i condemnats, o no permetre paradisos legals ni fiscals. Aquestes serien per a l'autora les mesures més urgents (2016, pàg. 71).

La Convenció de Palerm de 1994 i la Convenció contra el crim organitzat transnacional, celebrades en el marc de les Nacions Unides, van ser els primers passos per constituir, com diu Zúñiga, una base mínima comuna per a agilitar la cooperació internacional. També es requereix que els estats harmonitzin les seves legislacions amb la finalitat d'aconseguir un enteniment comú amb vista a prevenir i reprimir les activitats il·lícites del COT. Sobretot, es requereix un

major compromís dels estats a posar fi als paradisos legals i fiscals. Això últim, recordem, ha estat una demanda d'ONG internacionals, com ara ATTAC, des dels anys noranta.

Resum

El propòsit del mòdul ha estat reconèixer que dins de la política internacional hi ha actors no estatals que deixen sentir el seu poder d'influència en la política i en l'economia mundial, en els règims internacionals i en la societat global del nostre temps. Hem començat referint-nos a les CTN com a actors econòmics, perquè aquestes s'han fet protagonistes dels canvis en l'economia mundial des de la dècada de 1970. Hem fet un breu repàs dels antecedents de la crisi econòmica que va esclatar al començament d'aquest decenni, a més de l'efecte del conflicte àrab-israelià en la crisi petroliera. Aquests i altres factors van conduir a canvis en el sistema econòmic i financer mundial heretats dels acords de Bretton Woods, el 1947, i també a un reacomodament de les forces (relacions), en què destaca la importància de les CTN. Junt amb aquestes, el paper dels principals estats capitalistes occidentals i les seves organitzacions governamentals internacionals, com ara el Banc Mundial o el Fons Monetari Internacional, ha estat clau fins als nostres dies.

Les esglésies, la catòlica romana i l'evangèlica, amb origen als Estats Units d'Amèrica, van ser protagonistes dels canvis en l'escenari internacional des dels anys seixanta. Hem fet al·lusió al Concili II del Vaticà, perquè les dues encíclics papals van difondre idees i principis de profund calat en els aleshores denominats països del Tercer Món. També hem fet referència als moments d'intervenció de l'EE, principalment en els conflictes armats en alguns països africans i llatinoamericans en el marc de la guerra freda. Respecte a aquesta església, ens hem detingut en la seva creixent presència a Amèrica Llatina, principalment a Amèrica Central i Sud-Amèrica. Encara que en els últims anys el seu caràcter transnacional s'ha consolidat, atès que ha sumat nombrosos feligresos a Àsia, Sud-est Asiàtic i Àfrica. Hem parat esment en el seu paper en la política interna d'alguns països llatinoamericans, on han arribat a la màxima prefectura de l'Estat gent procedent d'aquesta confessió, o polítics en aliança amb grups d'aquesta església.

També, hem abordat el cas de l'islam en la política internacional des dels esforços de l'OCI, no sense referir-nos abans al context històric que motiva la necessitat de crear aquest organisme a la fi dels anys seixanta. A més, no podríem passar per alt l'efecte de la revolució iraniana, el 1979, al món musulmà, en la radicalització de grups socials i en l'impacte de la guerra civil a Algèria, i l'efecte dels atacs terroristes a Nova York el 2011 sobre la comunitat musulmana, que –com sabem– ha generat el sentiment de rebot o, pitjor encara, el que alguns descriuen com islamofòbia, al món occidental. Enfront d'això, hem rescatat el paper de l'OCI i comentat els esforços que aquesta organització fa per a dur a terme la seva missió, que és reforçar els llaços fraterns de la seva comunitat (*umma*), ser una organització proveïdora de cooperació enfront

de la pobresa de molts estats musulmans i enfront de la situació palestina, a més d'exercir d'interlocutor amb els països occidentals a la recerca de la pau i l'harmonia internacionals.

Finalment, hem tancat el mòdul referint-nos als actors transnacionals de caràcter il·lícit. En l'argot de les Nacions Unides, la denominació és *crim organitzat transnacional*. Ens hem referit, de manera general, a les xarxes del COT i a les activitats en què se centra aquesta denominació, que són, entre d'altres, el tràfic de drogues, el tràfic d'armes, el tràfic de persones, el blanqueig de diners i els delictes financers cibernètics. Les activitats criminals s'han estès al voltant del món aprofitant la innovació de les tecnologies de la informació i la comunicació (internet). Les activitats de les xarxes criminals, encara que es duguin a terme en un país, acaben tenint efecte a tercers països. Hem argumentat que el COT no afecta tots els estats de la mateixa manera. La fortalesa o feblesa del sistema de justícia i del propi estat de dret dels països és un factor que incideix en el grau d'amenaça que el COT pot representar per a l'autoritat i integritat estatal.

Considerant que el COT s'ha globalitzat i és un risc per a la seguretat dels estats i les seves societats, hem fet referència a les convencions celebrades per les Nacions Unides (anys 1994 i 2000), que han estat els primers passos imprescindibles perquè els actors estatals i els règims internacionals coordinin les seves legislacions i acordin consensos quant als tipus de crims i el seu tractament jurídic, a més de començar a frenar i reprimir les activitats il·lícites i criminals.

Bibliografia

- Carrales, J.** (2018). «Un matrimonio perfecto: evangélicos y conservadores en América Latina» [en línea]. *Revista Nueva Sociedad*. Sociedad (núm. 136). Disponible a: <www.nytimes.com/es/2018/01/19/opinion-evangelicos-conservadores-america-latina-corrales/>.
- Fortunato, M.** (1995). «El catolicismo latinoamericano a fines del milenio. Incertidumbres desde el Cono Sur» [en línea]. *Nueva Sociedad* (núm. 136). Disponible a: <www.nuso.org/media/articles/downloads/2413_1.pdf>.
- Fox, J.** (2009). «Integrating religion into international relations theory». A: J. Haynes. (2016). *Routledge Handbook of Religion and Politics* (pàg. 273-292). USA & Canada: Routledge.
- Frieden, J. A.** (2006). *Global Capitalism. Fall and Risen in the Twentieth Century*. Nova York: Norton & Company Inc.
- Kayaoglu, T.** (2015). *The Organization of Islamic Cooperation. Politics, problems and Potential*. USA & Canada: Routledge.
- Keohane, R.** (1984). *After Hegemony*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Maffeo, A.** (2003). «La guerra del Yom Kippur y la crisis del petróleo de 1973» [en línea]. *Revista Relaciones Internacionales. Instituto de Relaciones Internacionales (IRI)* (núm. 25). Disponible a: <www.iri.edu.ar/revistas/revista_dvd/revistas/R25/ri%2025%20hist%20Articulo_1.pdf>.
- Moltó Egea, O.** (2014). «Neoliberalism, Education, and the Integration of ICT in Schools. A Critical reading». *Technology, Pedagogy and Education Journal* (vol. 23, núm. 2, pàg. 267-283).
- Quiroga Gismondi, M.** (2001). «El pensamiento de la Iglesia Católica durante las dictaduras militares (1964-1978)». A: D. Cajías, M. Cajías, C. Johnson, I. Villegas (ed.) (2001). *Visiones de fin de siglo Bolivia y América Latina en el siglo XX* (pàg. 550-566). Lima: Institut français d'études andines, Plural editores.
- Sassen, S.** (2007). *Una sociología de la globalización* (cap. 5). Buenos Aires: Katz Editores.
- Semán, P.** (2019). «¿Quiénes son? ¿Por qué crecen? ¿En qué creen? Pentecostalismo y política en América Latina» [en línea]. *Revista Nueva sociedad* (núm. 280). Disponible a: <www.nuso.org/media/articles/downloads/1.TC_Seman.pdf>.
- Sklair, L.** (2002). «La clase capitalista transnacional y el discurso de la globalización». *Revista Mexicana de Sociología* (vol. XLV, núm. 186, pàg. 133-156).
- Strange, S.** (1996). *La retirada del Estado*. Barcelona: Icaria Editorial / Oxfam.
- Willets, P. (ed.)** (1996). *The Conscience of the World. The Influence of the Non-Governmental Organizations in the UN system*. Londres: C. Hurst & Co.
- Van Dijk, J.; Spapens, T.** (2014). «Transnational Organized Crime Networks». A: P. Reichel, J. Albanese (ed.). *Handbook of Transnational Crime and Justice*. California: Sage Publications Inc.
- Zuñiga Rodríguez, L.** (2016). «El concepto de criminalidad organizada transnacional: problemas y propuestas». *Revista Nuevo Foro Penal* (vol. 12, núm. 86, pàg. 62-114).

